

*Крымский инженерно-педагогический университет
ул. Севастопольская, 22, г. Симферополь, Крым
e-mail: n.f.grozyan@mail.ru*

DATA ON AUTHOR

Prudnikova Tatyana Ivanovna, Senior Lecturer at the Department of Primary Education
*Crimean Engineering and Pedagogical University
Crimea, Simferopol, 22 Sevastopol Street
e-mail: n.f.grozyan@mail.ru*

УДК 398.332.12

DOI 10.5281/zenodo.1493231

**ПИСАНКА У ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНИХ
МАТЕРІАЛАХ**

Ткаченко В. М.

У статті розглядається місце писанки у фольклорних жанрах пов'язаних із звичаєво-обрядовими традиціями великодніх святкувань.

Використовуючи методи пошуку, аналізу, порівняння та узагальнення автор встановив, що у стародавніх слов'ян вишановування яйця як символу життя й сонця, що воскрешає й оживлює все живе, було дуже поширене. У багатьох слов'янських народів, а в українців зокрема, вважалося, що в яйці заховано не лише видимий матеріальний світ з його поступом і життям, але й сама душа, що оживлює людину.

Зазвичай писанку та крашанку пов'язують з веснянками-гаївками, з хлоп'ячими іграми та іншими звичаями. Великодні ігрища носили в собі мотиви вішувальних походів, елементи очищення та можливість прослідкувати в них світотворчі уявлення.

Усі гаїлки-гаївки символізують весняне пробудження природи та людських почуттів, початок весняних хліборобських робіт.

У переважній більшості у кожному весняному танці перегукуються мотиви елементів орнаменту писанки і назви чи схеми танцю-гри.

Дівчата дарували свої писанки, які були символом кохання, хлопцям.

Найяскравіший момент святкового великоднього обходу на значній території України – це «волочіння», ходіння з хати до хати зі свяченим, з привітаннями і поздоровленнями, що відбувається особливо у Великодній понеділок.

Всі великодні ігри, хороводи, христосування супроводжувалися елементами фольклору, який має свої особливості у змісті та призначенні.

Ключові слова: писанка, христосування, вішнування, обряд, Великдень, фольклор, етнографія.

ПИСАНКА В ФОЛЬКЛОРНО-ЭТНОГРАФИЧЕСКИХ МАТЕРИАЛАХ

Ткаченко В. Н.

В статье рассматривается место писанки в фольклорных жанрах связанных с обычаями и обрядовыми традициями пасхальных празднований.

Используя методы поиска, анализа, сравнения и обобщения автор установил, что у древних славян чествование яйца как символа жизни и солнца, которое воскрешает и оживляет все живое, было очень распространено. Во многих славянских народов, а в украинского в частности, считалось, что в яйце спрятан не только видимый материальный мир с его прогрессом и жизнью, но и сама душа, оживляющая человека.

Обычно писанку и крашанку связывают с «веснянками»-гайвками, с мальчишескими играми и другими обычаями. Пасхальные игрища носили в себе мотивы поздравительных походов, элементы очистки и возможность проследить в них мировоззренческие представления.

Все «веснянки»-гайвки, символизируют весеннее пробуждение природы и человеческих чувств, начало весенних сельскохозяйственных работ.

В подавляющем большинстве в каждом весеннем танце перекликаются мотивы элементов орнамента писанки и названия или схемы танца-игры.

Девушки дарили свои писанки, которые были символом любви, ребятам.

Самый яркий момент праздничного пасхального обхода на значительной территории Украины – это «волочения», хождение из дома в дом с освященной едой и поздравлениями, что происходит особенно в Пасхальный понедельник.

Все пасхальные игры, хороводы, христосование сопровождалось элементами фольклора, который имеет свои особенности в содержании и назначении.

Ключевые слова: писанка, христосование, поздравления, обряд, Пасха, фольклор, этнография.

EASTER EGG IN FOLKLORE AND ETHNOGRAPHIC MATERIALS

Tkachenko V. M.

The article deals with the place of Easter eggs in folklore genres associated with the usual ritual traditions of Easter celebrations.

Using the methods of searching, analysing, comparison and generalization, the author established that the ancient Slavs honored the egg as a symbol of life and sun, which resurrects and enlivens all living things. In Many Slavic nations, and Ukrainian in particular, it was believed that in the egg hid not only the visible material world with its progress and life, but also the soul itself that enlivens the person.

Usually Easter egg and krashanky are associated with “sprinklers”-guays, with boyish games and other customs. Easter games were inspired by the motives of congratulatory campaigns, cleaning elements and the ability to trace the world view in them.

All the hawks-hawks symbolize the spring awakening of nature and human feelings, the beginning of spring cereal works.

In the overwhelming majority in each spring dance, the motifs of the elements of the Easter egg ornament and the name or schemes of dance-game are echoed.

The girls gave their Easter eggs, which were a symbol of love, to the boys.

The brightest moment of the festive Easter tour around a significant territory of Ukraine is «dragging», going from house to house with consecrated food and congratulations, which takes place especially on Easter Monday.

All the Easter games, round dances, christosongs were accompanied by elements of folklore, which has its own peculiarities in content and purpose.

Keywords: Easter egg, christening, vining, rite, Easter, folklore, ethnography.

Писанка була частиною весняних ритуалів, яким надавали перевагу, в порівнянні з іншими, далекі наші пращури. Писанка і крашанка виступали невід'ємною частиною стародавніх релігійних вірувань. На писанках зображують різні символи. Як і саме яйце, символи направлені на захист людини від злих, недобрих сил. А ще писанка мала впливати позитивно на життєдіяльність людини, допомагати у скрутний для неї час. Саме це викликало інтерес у багатьох дослідників цього виду народного мистецтва та використання орнаментованого яйця у звичаєво-обрядових діях.

Певним чином матеріали пов'язані з розкриттям теми статті розглядалися у роботах Є. Антоновича, В. Гнатюка, М. Грушевського, С. Килимника, О. Ошуркевича.

Мета статті дослідити роль та місце писанки у фольклорних жанрах пов'язаних із звичаєво-обрядовими традиціями великодніх святкувань.

У стародавніх слов'ян вшановування яйця як символу життя й сонця, що воскрешає й оживлює все живе, було дуже поширене. У багатьох слов'янських народів, а в українців зокрема, вважалося, що в яйці заховано не лише видимий матеріальний світ з його поступом і життям, але й сама душа, що оживлює людину [2, арк. 7]. Існують також міфологічні твердження про виникнення світу, зокрема царства та палацу із яйця. З часом роль яйця в уяві людини применшується. Спочатку яйце – це світ, надалі – царство – місто – палац. В українському міфі «О первом веке творенія» розповідається про те, що після битви між звірами та птахами, в якій перемогли птахи, один чоловік доніс пташку додому. За це вона винесла йому «...царствечко в золотому яечку». «Ти ж як увійдеш у село, то не розчиняй его, а хиба на якому полі розчиниш, або-що» [16, с. 31]. В одній із стародавніх українських легенд йдеться про те, що люди, шануючи птахів,

відігравали їх під час холодної зими вдома, тож повертаючись з вирію вони «...принесли писанки та весну. З того часу й стали люди писати писанки...» [15, с. 189].

У білоруських казках герой кидає по черзі об землю три яйця (мідне, срібне, золоте) й дістає такі ж три палаци. Інколи з яйця народжуються втілення злої сили – змії або смерть. У російських казках смерть Кощея Безсмертного також не випадково прихована в яйці [7, с. 217]. Міф свідчить про вічну боротьбу і співіснування життя і смерті, добра і зла. До того часу, поки ніхто не бореться зі злом, не посягає на сховану, але існуючу всередині світу (в яйці) потенційну смерть, воно безсмертне, і тільки героїчні подвиги людини, співдружність з живими силами природи можуть довести, що життєтворчий початок вічний, що життя у світі святкує над помиранням окремих частин світу [22].

Також відома спроба реконструювати міф про світове яйце на матеріалі російських казок, де показано зв'язок яйця з Хаосом – водою, його роль у створенні Всесвіту. Яйце, згідно з цією реконструкцією, перебуває в царстві Змія, який уособлює підземне царство та первозданне хаотичне начало: поки Змій живий, він не дає розгорнутися потенційно існуючим елементам майбутнього космосу, котрі до пори перебувають у згорнутому вигляді в яйці – як зародок. Таким чином, індоєвропейський сюжет про змієборство пов'язаний з ідеєю родючості та відновлення життєвих сил космосу [19, с. 13].

Казки та легенди, міфи про походження світу з яйця записані у поляків, чехів і хорватів [7, с. 217].

Зазвичай писанку та крашанку пов'язують з веснянками-гаївками, з хлоп'ячими іграми та іншими звичаями. Великодні ігрища носили в собі мотиви віншувальних походів, елементи очищення та можливість прослідкувати в них світотворчі уявлення. У Великодніх іграх брали участь заміжні жінки і одружені чоловіки, яким в інший час гратися з молоддю не годилося. Це дає підстави вважати, що віра у фарбоване яйце виникла задовго до християнства. Поява писанки у період його зародження позначилося б на ній тільки малюнками-символами, пов'язаними з цією релігією. Звичайно, поряд із стародавніми символами-зображеннями згодом виникли

християнські, відповідно до вимог часу. На місці стародавніх знаків з'явилися нові, здебільшого як вияв ідеалів та бажань людини.

З давніх часів походять великодні хороводи дівчат довкола церкви, так звані гагілки-веснянки, що відображають рух сонця по колу. На Тернопільщині зустрічаються паралельні назви: веснянки та гаївки (гагілки, ягілки). Їх виконували, щоб відігнати зиму, закликати весну, погоже літо із добрим урожаєм. У них – радість пробудження природи, життя на землі. Але спочатку писанки дають на Великдень священникові перед гаївкою (*гагілкою* – В.Т.), неначе відкуп за дозвіл розвести гагілки на церковній площі [13, с. 4]. Весняні ігри, що прийшли до нас із сивої давнини, – це поєднання співів, танців-хороводів і діалогів-розмов. Коли починали співати, тоді всі – старі і молоді – йшли в хороводі й починався загальний спів з рухами з піднесеним настроєм.

На Великдень, на Великдень
Писанка моя,
Жеби знали всі на світі
Бойківські дива.
Ой співаймо гагілочки
Перед церквою
Жеби хлопці з писанками
Бігли за мною [26, с. 194-198].

Усі гагілки-гаївки символізують весняне пробудження природи та людських почуттів, початок весняних хліборобських робіт.

У переважній більшості кожного весняного танцю перегукуються мотиви елементів орнаменту писанки і назви чи схеми танцю-гри. Наприклад, писанка, де є «кривулька» або «безконечник», здебільшого була поширена на Гуцульщині, Волині, Київщині, Поділлі, Харківщині, Кубані та деяких інших місцевостях. Вона, можливо, відповідає веснянці-гаївці «Кривий танець». Малюнок такий: на червоному, а раніш на темному, тлі (фоні, полі) виведена біла крива лінія, «то вгору, то в долину», вниз, між цим безконечником пропорційно вміщено хоч три зірки-крапки, хоч три маленькі «триноги». Де починається ця лінія, а де кінчається – знайти не можна.

Дівчата, виконуючи веснянки «Кривий танець», ходять кривулькою навколо трьох точок. Деякі етнографи припускають, що рух «кривого танцю» це – повтор руху світил. Можливо, словесний супровід «кривого танцю» – це своєрідний код, який, перебуваючи у тісному зв'язку з руховою системою, ніс певний енергетичний заряд, що впливав на рослинний світ і людей, підтримуючи гармонію у природі. Можливо, раніше цей танець-гра був обрядом, що трансформувався у гру. Цей «безконечник-кривулька» і знаменує «Кривий танець» на писанці. З такою писанкою пов'язане вірування, що сонце на Великдень грає. Окрім писанки «кривулька», існували ще й такі як «жучок-шум», що символізували прихід весни (їй відповідали такі веснянки «Жучок» та «Шум»), писанки «молодечі», що знаменували кохання, здійснення мрій дівчини (їм відповідали веснянки-гаївки «Вербова дощечка», «Перепілонька», «Ремез» та багато інших) [15, с. 180-182].

Дівчата дарували свої писанки, які були символом кохання, хлопцям, тим самим віддавали «колодки». Христосуючись, вони давали три крашанки (або одну писанку і дві крашанки, або всі три писанки) у хустці, часом вишитій [3, арк. 4]. При цьому писанки давали милому парубкові як оспівчення в коханні-симпатії. На Гуцульщині, «...коли б дівка сама дала писанку парубкови, се означало би, що вона хоче аби він єї сватав» [25, с. 216-228].

На Поділлі наприкінці ХІХ ст. дівчата платили борг хлопцям за пригощання на великопістні заговини. Останні частували дівчат горілкою, вином, пивом, солодощами, а за це кожна із них на другий день Пасхи підносила своєму кавалеру півкопи (30 шт.) крашанок і писанок (Волинська і Подільська губ.). Інколи було, що дівчина підносила хлопцю писанки сирі, не доварені, то він її осміював або відсилав її гостинець назад, або ще гірше – при зустрічі всю її обляпував піднесеними нею сирими яйцями [8, с. 76].

Про велике значення подарованої писанки свідчить інший цікавий факт: коли парубку дарувала писанку нелюба йому дівчина, то він тут-же кидав цей дар об землю та розбивав. Подарованих писанок юнаки не їли, боячись, що таким чином

дівчина може приворожити його з «пімсти», або, щоб з нею оженився. У випадках, коли просять у дівчини писанки парубок, що не гуляв з нею в «м'ясне пущення», вона відкажує: «Не крутилася спідниченька – не вкрасилася й писаночка» [13, с. 4] або «Якщо не леліла запаска у данци, неймилася писанка у галунци» [1].

На писанках, які готували, щоб подарувати їх дітям, зображували молодих тварин, рослинний світ, небесні світила. Виведені мотиви були символами народження, росту, продовження роду. Усе це свідчить про те, що писанка – стародавній елемент обрядових ритуалів – була атрибутом та невід'ємною частиною стародавніх релігійних вірувань наших пращурів.

Окрім обміну, писанки також дарували, але на кожен випадок призначалися з певними символами-узорами і відповідно зафарбовані. Дітям давали писанки з одними символами, здебільшого з яскравими фарбами; молоді (дівчатам та хлопцям) – з «сонцем-розетами», «тригерами»; господарям – здебільшого «сорок клинців», «кривульку» та «сонячні». На Холмщині та Підляшші молодим господарям дарували писанки з візерунком «свинячі дороги», щоб «свині велися» [14, с. 276]. Старцям – подавали з чорним розкольоруванням та з поясами – «небесним мостом», такі ж писанки носили й на могили батьків та дідів, а на могилках малих дітей закопували зверху, здебільшого з білим фоном [15, с. 179]. У с. Лави на Чернігівщині писанки дарували протягом трьох днів Свята, переважно дітям [4, арк. 1].

Найяскравіший момент святкового великоднього обходу на значній території України – це «волочіння», ходіння з хати до хати зі свяченим, з привітаннями і поздоровленнями, що відбувається особливо у Великодній понеділок. Через те цей понеділок названий «волочільним» або «волоченим», «вливаним», «обливаним». Поширений він був різною мірою на Київщині, Поділлі, Поліссі, Волині, Галичині, Гуцульщині, Лемківщині, а також у білорусів, литовців, поляків. Волочільний понеділок – це день, в який парубки мали нагоду нагледіти дівчину на сватання (оглядини). Газдині справляли у велике пущення у себе вечорниці, на які сходилися парубки і

дівчата танцювати: кожний парубок, що танцював з якоюсь дівчиною, мав від неї у великодні свята отримати писанку. За тими писанками ходять-волочаться парубки від хати до хати, а тому і цей день називається «волочільний» понеділок. Писанками обмінювалися парубки, зустрічаючись на дорозі, при цьому один промовляв до другого: «Поможи нам Господи а би х сі виділи та на тім світі, як – сі тут видим». У хаті звичайно їх пригощали, а коли їх і дівчат назбирувалася достатня кількість, то гуляли «при скрипці» [12, с. 216-228]. Звичай «поливаного» або «волочільного» понеділка, як вважають гуцули, походить від того, що апостоли, як знімали Ісуса Христа, умивали собі руки водою [18, с. 176-179]. На Гуцульщині дівчата того дня дають легіням (парубкам) галунки (крашанки) і писанки. Самі не дають, а ховають за пазуху, а легіні відбирають у них, завівши з ними спочатку легку боротьбу. Діставши врешті заховане яйце, веде дівчину до води, обливає її, буває, що й усю скупає [20, с. 36]. Загалом у Західній Україні на початку ХХ ст. «волочіння», «вливання» перетворилося в найелементарніші форми-відвідування ближніх і обдаровування «волочільним» калачем, крашанками [12, с. 205]. На Київщині в кінці ХІХ ст. на другий день Великодня удосвітка парубки також ходили по тих хатах, де є дорослі дівчата, і, якщо заставали котрусь сплячою або неодягнуною, то обливали водою. Дівчата чекали їх і клали їм у відро пару крашанок [24, с. 25]. На початку 80-х років ХХ ст. цей великодній обряд – «вливаний понеділок» – у с. Новосілка Заліщицького району Тернопільської області (Західне Поділля) зводився до того, що підлітки (хлопці) ходили до хат, де є дівчата, і обливали їх водою або «духами». Правда, за це нічого не отримували, окрім вдячності. При обливанні три рази промовляли такі слова: «Христос Воскрес!» [1].

Перебуваючи у кінці ХVІ ст. на Волині в околицях Луцька – Жидичина – Острога, мав можливість спостерігати народні звичаї І. Вишенський [21, с. 349]. Будучи на позиціях християнської ортодоксальної ідеології, невизнання дохристиянських народних вірувань, письменник-полеміст в одному зі своїх послань писав: «Волочильное, по воскресении, з мест и сел. уволокши, утопите; не хочет бо Христос при своїм

воскресенні славном того смеху й ругання диавольского шимени» [10, с. 76]. Про великодній звичай у першій половині XIX ст. згадує також етнограф О. Терещенко: «У деяких місцевостях Малоросії зберігся звичай, що діти, і навіть парубки, ходять по хатах перші два або три дні світлого тижня і вітають віршами» [17, с. 38].

У Україні у кінці XIX – на початку XX ст. дорослі ходили «христосуватись» або вітати зі святом по-особливому. Підійшовши до якої-небудь хати, ставили «вежі» (ставши один на одного). У такому вигляді тричі співали або просто хором дружно кричали «Христос Воскрес», потім «вежа» розвалювалась, усі входили в дім і вітали господарів зі святом.

У «Календарі» П. Чубинського на основі відомостей із Проскурівського (Подільської губ.) і Старокостянтинівського повітів (Волинської губ.) також розповідається про цей день. У великодній понеділок селяни ходили один до одного, христосувалися і обмінювалися писанками. Тому цей день називають «волочільним». Обмін крашанками між парубками й дівчатами теж інколи називався «волочільним» (з чим пов'язується, часом, і церемонія обливання) [12, с. 206]. На другий день Великодня діти теж ходили христосуватись по хатах. Це віншувальний обхід, в якому звучали вірші релігійного змісту (в давні часи – світські). Якщо господиня була задоволена, то давала дітям по яйцю, якщо ні, то скибочки паски [24, с. 15]. Ходили вітати діти, здебільшого хлопчики, переважно рідних, хрещених матерів, повитух, знайомих, священика і поміщика свого села, несучи в дарунок «волочільне», що складалося звичайно з пшеничного калача і кількох крашанок. Дітей вважали втіленням духу дідів-прадівів як посланців неба-вирію. З дитячими обходами пов'язаний і звичай першого полазника, що зберігається в обрядовості частини річного циклу.

Специфічними рисами і функціональними особливостями наділені зразки дитячої волочебної піснетворчості [21, с. 349]. Так, у пісні «Бабуся обдаровує онуків яечками» одному з внучків-волочебників яечка не дісталось, тоді бабуся дарує йому спочатку хліб і коня, за які він не дякував, а потім «красну панну», яку він взяв та й

подякував. Характерно, що основна дійова особа пісні – бабуся – хранителька роду, а магічний характер її дарунку мав сприяти збереженню благополуччя та продовження роду. Ще одним волочільним звичаєм було вітання молоддю господарів, цілком аналогічне колядуванню, практикувалося ще в першій половині минулого століття в Україні [13, с. 206].

У матеріалах, що надійшли від учнів Броварської школи (од. зб. 562) на адресу ВУАН у 20-х роках ХХ ст. подається легенда про те, чому фарбують яйця у червоний колір [5, арк. 89]. Серед матеріалів вирізняються дитячі вірші христосувальників із с. Пухівці, які ходили віншувати з Великоднем рідних і близьких родичів, знайомих, сусідів. Такі твори зустрічаються у записах респондентів не часто, тому представляють собою чималий інтерес. Зокрема, вірші мають такий зміст: «Я Маленький хлопчик, / Зліз на стовпчик, / У дудочку граю, / Христа бога забавляю / З празничком вас поздравляю / або / Я маленька дівчинка, / Юпка новенька, / Чобіткі коркові / Будьте з празничком здорові» [5, арк. 10]. Варто сказати, що маємо можливість виокремити групу творів, так званого великоднього фольклору, на зразок новорічних колядок та щедрівок в Україні. Але це може бути темою окремого дослідження.

У селі Казимирівка Кагарлицького району Київської області, у 1929 році, також було записано вірш яким дванадцятирічні хлопчики христосуються на другий день Великодня. «Христос Воскрес христував, / Боже тіло розбирав. / Як пани та жиди / Та веселі були / Як Суса Христа / Та на муку вели / Мамка Христова / Під хрестом стояла, / Плакала, ридала, / Плаче matka, ридас / Свого сина з неволі викупає / Мой син воскрес, / Вам радість принес. / Будьте здорові з празником / З Святим Воскресенієм». За це дітям давали цукерки, крашанки та бублики [6, арк. 79].

Найбільш ранні відомості в нашій фольклористиці про побутування в Україні пісень, пов'язаних з великодніми обрядовими обходами, того ж типу, що й «волочені» в білорусів, зафіксовані під назвою «райцювання» на Лемківщині у листі І. Бірецького до Я. Головацького від 31 січня 1840 р. Вони мають назву «риндзівок», цих пісень співають хлопці

другого та третього дня великодніх свят дівчатам і молодицям, які вийшли заміж в останній сезон, в зимове «пущення». Уночі приходила ватага 20-30 хлопців, з одним музикою, зазвичай зі скрипалем, інколи брали і басиста, ставали під вікнами і співали в один голос. Як закінчували, дівчина виносила їм за поріг писанки і, звичайно, додавала гроші на «почастування», після чого всі тихо відходили. Під вікном другої дівчини співали ту саму або іншу риндзівку [11, с. 228].

У залежності від цього місцеві риндзівки (це величання дівчатам) повністю аналогічні чи ідентичні тим, які співалися колядниками, тільки мали великодній рефрен («Та Христос же воскрес, же воістину, же воістину же воскрес») і такі великодні закінчення:

«Тобі, ... красная піснь,
А нам писаночок, трийцять і шість.
Тобі, ... риндзівка,
А нам писаночок кобілка.
Не лілуйся встати, встати,
Нам писаночок дати:
В сінях на кілочку,
В кобелі на ріжочку» [12, с. 206].

У літературі також подаються риндзівки, в яких величають батька, матір та дочку: «Попова невістка», «Дівчина стереже городів» та «Дівчина шиє шитейко». Перша риндзівка починається і закінчується словами «Ой рано, рано курочки піли, же Христос, же Воскрес, же воістину, же воскрес», а дві інші закінчуються цими рядками. У риндзівках теж є слова про віддяку парубкам писанками. Усі три риндзівки мають подібний текст [11, с. 229].

Життєва значимість ритуального яйця поетично виражена у пісні із сюжетом «Шуляк випрошує у дівчат «волочене». Зокрема, в першій половині пісні шуляк за пару яєць, подарованих йому дівчатами, дарує їм «з барвінку віночки», «шовкові китайочки» та «із льону сорочки». У другій половині дівчатам, які не дали йому яєць, він дарує «з кропиви віночки», «з трави китайочки», «з мачули сорочки» [9, с. 294].

На західноукраїнському Поліссі, на території сучасної Волинської області, хоч і виявлено чимало матеріалів, які

засвідчують існування окремих елементів волочібних звичаїв, зовсім не зафіксовано випадків ходіння волочібників з піснями по хатах. Волочібні пісні, як правило, виконуються принагідно у звичайних побутових умовах переважно жінками у час передпасхального посту або в пасхальні дні [21, с. 350-352].

На Холмщині в деяких селах хлопці ходили від хати до хати з такими словами: «Христос воскрес! Віншуємо з Великоднем. Здоров'я і всього доброго, жебись ви дочекали здорово од Великодня до Перевод, од Перевод до безрок, од безрок до сто літ, од сто літ поки воля Божа». Господар давав їм пару свячених яєць, а як у хаті є дівчина, то парубки обливали її водою і вимагали від неї писанки [14, с. 270-279].

Обряд «волочіння» пов'язаний з магічною силою крашанки і очисною силою води. Писанками дівчата віддавали «колодку» хлопцям. Був звичай, коли парубок одержував писанку від дівчини та ховав, щоб ніхто не бачив, аби привернути її кохання. У деяких місцевостях старенька бабуся-ворожка «качала» писанкою на голові хлопця, щоб привернути дівчину, на голові чоловіка, щоб привернути жінку й навпаки [15, с. 206].

Та не тільки в Україні, а й у Литві та Польщі у кінці XIX – на початку XX ст. у світлий понеділок існував звичай обливати один одного водою (символом весняного дощу, запліднюючого землю). У білорусів теж до Пасхи були приурочені обходжування дворів волочільниками. В обряді брали участь тільки дорослі чоловіки, що вказує на його серйозне значення. Вони наперед організовували гурти з гарним заспівуючим, розподіляли ролі й ходили від хати до хати з «волочільними» піснями. За формою ці пісні близькі до розгорнутих колядок. У них розповідалось, як волочільники шукали двір, прославляючи господарів. Основний зміст волочільних пісень – побажання врожаю, який повинні допомогти виростити християнські святі і забезпечити здоров'я та приплід тварин [23, с. 388]. Але необхідно зазначити, що християнські святі і молитовні слова в піснях наклались на стародавні весняні побажання-закликання врожаю.

Показовий сюжет білоруської волочібної пісні, відомої в десятках варіантів: курочка ряба нанесла бабусі повний кошик

яець, наділивши ними всіх онуків (або волочобників), бабуся пропонує сироті які завгодно щедрі дарунки, проте сирота над усі дарунки воліє дістати червоне великоднє яйце.

В іншій пісні пава зносить три яєчка і виводить трьох синів:

Що перший синочок – ратаєнко в полі,
А другий синочок – рибалка на річці,
А третій синочок – бортниченько в лісі... [19, с. 294].

У продовженні цієї пісні вже є відбиток християнського змісту, який, очевидно, теж наклався на дохристиянський.

Отже, порівнюючи ці весняні звичаї, можна дійти висновку, що в основі лежить символічне зображення весняної природи, родючості тощо. Так само віншування словами мало впливати на здоров'я людини. Адже промовлене слово інколи мало сильний вплив на долю того, кому адресувалося. Таким чином фольклорні елементи, що доповнювали обрядово-звичаєві великодні традиції та ігри, разом із писанкою, створювали сильний магічний вплив на того хто приймав участь у таких діях, а значить виконували роль оберегу від злих недобрих сил.

Список використаних джерел

1. Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів (далі – АНФРФ) ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 14-5. Од. зб. 680. 172 арк.
2. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 16. Од. зб. 27. 9 арк.
3. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 31. Од. зб. 39. 18 арк.
4. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 43. Од. зб. 223. 2 арк.
5. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 1. Од. зб. 562. 175 арк.
6. АНФРФ ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. Ф. 1-дод. Од. зб. 309. Арк. 79.
7. Антонович Є., Захарчук-Чугай Р., Станкевич М. Декоративно-прикладне мистецтво Львів : Світ, 1992. 271 с.

8. Беньковский Ив. Обычаи и поверья, приуроченные к «Великодню» // Киевская старина. 1895. Т. XLIX. Май. С. 74–76.
9. Венгреженовский С. Языческий обычай в Брацлавщине «гоныты шуляка» // Киевская старина. 1895. Т. L. С. 282–323.
10. Вишенський І. Твори. Київ: Державне видавництво художньої літератури, 1959. 267 с.
11. Гнатюк В. Гаївки // Матеріали до української етнології. Львів, 1909. Т. 12. С. 228–229.
12. Грушевський М. Історія української літератури. Київ: Либідь, 1993. Т. 1. 392 с.
13. Гургула І. Звичаї і повір'я, зв'язані з писанками // Нова хата. Львів, 1928. № 4. С. 4–5.
14. Кара-Васильєва Т., Карабович Т. Писанки // Холмщина і Підляшшя. – Київ : Родовід, 1997. С. 270–279.
15. Килимник С. Український рік у народних звичаях та в історичному освітленні. Київ : Обереги, 1994. Т. 3. Кн. 2. 524 с.
16. Кулишь П. Записки о Южной Руси. 1856. Т. 2. 354 с.
17. Кулжинский С. Описание коллекции народных писанок. Москва, 1899. Вып. 1. 176 с.
18. Лисак В. Народний календар бойків і гуцулів // Бойки. 1996-1998. № 1–12. С. 176–179.
19. Москаленко М. Золотослов. Поетичний космос Давньої Русі. Київ: Дніпро, 1988. 294 с.
20. Онищук А. Народний календар. Звичаї і вірування прив'язані до поодиноких днів у році, записав у 1907–1910 рр., в Зелениці, Надвірнянського повіту // Матеріали до української етнології. Львів, 1912. Т. 15. С. 36–41.
21. Ошуркевич О. Релікти волочєбних звичаїв на Західноукраїнському Поліссі // Полісся: мова, культура, історія. Матеріали міжнародної конференції. Київ : Асоціація етнологів, 1996. С. 349–352.
22. Рыбаков Б. Язычество древних славян. Москва : Наука, 1981. 608 с.
23. Соколова В. Календарные праздники и обряды // Этнография восточных славян. Москва : Наука, 1987. 556 с.

24. Сумцов Н. Писанки. Киев, 1891. 49 с.
25. Шухевич В. Писанки. Гуцульщина // Матеріали до українсько-руської етнології. Львів, 1904. Ч. 4. С. 216–228.
26. Ярошевич Б. Великодні звичаї на Самбірщині // Бойки. 1996–1998. № 1–12. С. 194–198.

References

1. *Arxivni naukovi fondy rukopysiv ta fonozapysiv (dali – ANFRF) IMFE im. M.T. Rylskogo NAN Ukrayiny*. [Archival scientific foundations of manuscripts and phonograms (hereinafter – ANFRF) IMFE them. M.T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 14-5. Ode save 680. 172 arcs.
2. *ANFRF IMFE im. M.T. Rylskogo NAN Ukrayiny*. [ANFRF IMFE them. M.T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 16. Ode save 27. 9 arcs.
3. *ANFRF IMFE im. M.T. Rylskogo NAN Ukrayiny*. [ANFRF IMFE them. M.T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 31. Ode save 39. 18 arcs.
4. *ANFRF IMFE im. M.T. Rylskogo NAN Ukrayiny*. [ANFRF IMFE them. M.T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 43. Ode save 223. 2 arcs.
5. *ANFRF IMFE im. M.T. Rylskogo NAN Ukrayiny*. [ANFRF IMFE them. M.T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 1. Ode save 562. 175 arcs.
6. *ANFRF IMFE im. M.T. Rylskogo NAN Ukrayiny*. [ANFRF IMFE them. M.T. Rilsky National Academy of Sciences of Ukraine]. F. 1-dod. Ode save 309. Arcs. 79.
7. Antonovy`ch Ye., Zaxarchuk-Chugaj R., Stankevyy`ch M., (1992), *Dekoratyvno-prykladne mystecstvo* [Decorative and applied art]. Lviv: World, 1992. 271 p.
8. Ben`kovskyy`j Y`v., (1895), *Obychay` y` pover`ya, pryurochennyye k «Vely`kodnyu»* [Customs and beliefs, timed to the “Velikden”], Kiev’s antiquity. T. XLIX. May. P. 74–76.
9. Vengrezhenovskyy`j S., (1895), *Yazycheskyy`j obychaj v Bracslavshhy`ne «gonyty shulyaka»* [The pagan custom in Bratslavshchina is «to drive a kite away»], Kiev’s antiquity. T. L. P. 282–323.

10. Vy'shens'kyj I. (1959), *Tvory*. [Writings]. Kyiv: State Publishing House of Fiction, 267 p.
11. Gnatyuk V. (1909), *Gayivky*. [Hayvyks]. Materials to the Ukrainian ethnology. Lviv, T. 12. P. 228–229.
12. Grushevs'kyj M. (1993), *Istoriya ukrayins'koyi literatury*. [History of Ukrainian Literature]. Kyiv: Lybid, T. 1. 392 p.
13. Gurgula I. (1928). *Zvy'chayi i povir'ya, zv'yazani z py'sankamy*. [Manners and beliefs connected with pysanky]. New chata. Lviv, No. 4. P. 4–5.
14. Kara-Vasy'l'yeva T., Karabovy'ch T. (1997), *Py'sanky*. [Pysanka]. Kholmshchyna and Pidlyashchyna. Kyiv: Rodovid, P. 270–279.
15. Ky'ly'mny'k S. (1994), *Ukrayins'kyj rik u narodny'x zvy'chayah ta v istory'chnomu osvittenni* [Ukrainian year in folk customs and historical lighting]. Kiev: Oberi, T. 3. Kn. 2. 524 p.
16. Kuly'sh' P. (1856), *Zapy'sky' o Yuzhnoj Rusy*. [Notes on South Russia]. T. 2. 354 p.
17. Kulzhy'nskyj S. (1899), *Opy'sany'e kollekcy'y' narodnych py'sanok*. [Description of the collection of national Easter eggs]. Moscow. Issue. 1. 176 p.
18. Ly'sak V. (1998), *Narodnyj calendar bojkiv I guczuliv*. [People's Calendar of Boyks and Hutsuls]. Boyka. № 1-12. P. 176–179.
19. Moskalenko M. (1988), *Zolotoslov. Poety'chny'j kosmos Davn'oyi Rusi*. [Zolotoslov. Poetic Space of Ancient Rus]. Kyiv: Dnipro, 294 p.
20. Ony'shuk A. (1912), *Narodny'j kalendar. Zvy'chayi i viruvannya pry'v'yazani do poody'noky'ch dniv u roci, zapy'sav u 1907–1910 rr., v Zeleny'cy', Nadvirnyans'kogo povitu*. [People's calendar. Customs and beliefs which tied to isolated days of the year, recorded in 1907–1910, in Zelenitsy, Nadvirna district]. Materials to Ukrainian Ethnology. Lviv, T. 15. P. 36–41.
21. Oshurkeyv'ch O. (1996), *Relikty' volochebny' zvy'chayiv na Zaxidnoukrayins'komu Polissi*. [Relics of the trappings in Western Ukraine Polissya]. Polissya: language, culture, history. Materials of international conference. Kyiv: Association of Ethnologists, P. 349–352.

22. Rybakov B. (1981). *Yazychestvo drevny`ch slavyan*. [Paganism of the ancient Slavs]. Moscow: Nauka, 608 p.
23. Sokolova V. (1987), *Kalendarnye prazdny`ky` y` obryady*. [Calendar holidays and ceremonies]. Ethnography of the Eastern Slavs. Moscow: Nauka, 556 p.
24. Sumczov N. (1891), *Py`sanky`*. [Pysanka]. Kyiv, 49 p.
25. Shuxevy`ch V. (1904), *Py`sanky`*. *Guczul`shhy`na*. [Pysanka Huzulshchyna]. Materials to the Ukrainian-Russian ethnology. Lviv. P. 4. P. 216–228.
26. Yaroshevy`ch B. (1998), *Vely`kodni zvy`chayi na Sambirshhy`ni*. [Easter customs on Sambirshchyna]. Boyka. No. 1-12. P. 194–198.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Ткаченко Віктор Миколайович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», вул. Городищенська, 10 м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., 08401.
e-mail: viktor_tkachenko@ukr.net

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Ткаченко Виктор Николаевич, кандидат исторических наук, старший научный сотрудник, Национальный историко-этнографический заповедник «Переяслав», ул. Городищенская, 10, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., 08401.
e-mail: viktor_tkachenko@ukr.net

DATA ON AUTHOR

Tkachenko Viktor Mykolaiovych, Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow, Head of Research Sector of the National Historical and Ethnographic Reserve «Pereyaslav», street Gorodischenskaya, 10, m. Pereyaslav-Khmelnytsky, Kyiv region, 08401
e-mail: viktor_tkachenko@ukr.net
